

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 24. julija 1861.

Gospodarske skušnje.

(Predenico zatreti). Predenica (Flachsseide) je deteljšem zlo škodljiv plevél; to je vsakemu gospodarju znano. Predenica ima, kakor se po kemijskih preiskavah vé, veliko strojarske kisline v sebi, zato to škodljivo zelišče na Angležkem tako-le zatirajo: Pripelje se namreč en sod vode na njivo, v kateri je deseti del zelenega ali železnega vitriola (Eisenvitriol) raztopljenega; mesto, kodar je predenica, se s to vodo skoz škropilnico, kakor jo vertnarji imajo, polije in do tal kolikor je moč dobro pomoči. Čez nekoliko časa se ne vidi od predenice nič družega, kakor le ostale vlakna preperete, ki so ravno take kakor je pretergani črni pajčelan. Strojarska kislina se je, kar je je v predenici bilo, po polivanji v strojarsko-kislo železo preobrnila in predenico popolnoma pokončala. Ta pomoček pa detelji celó nič ne škoduje, ampak po zaterti predenici tem bolj spešno raste.

(Kdor hoče krave vpregati), naj se naslednjih vodil derži:

Za vprego se odberejo velike krave čverstega života, ki imajo močne in zastavne noge in terdne parklje;

krave dalji čas po teletu so za vprego gorše kakor kmali po teletu, ker manj ob mleko pridejo;

po kermi se morajo eno do poldruga ure pri miru pustiti, preden se vprežejo; želodec v tem povzito klajo dobro pokuha in več se mleka namolze;

da se molzne krave vedno pri moči obderže in preveč ob mleko ne pridejo, naj se jim vsaki dan tudi nekoliko ovsa za pobiljšek dá;

najmanj 10 nedelj, preden se oteletijo, ravno tako tudi 6 nedelj po oteletenji se ne smejo vpregati;

vprežne krave se morajo pridno gleštati, in ž njimi, kar se dá, tudi lepo ravnati; zlasti v slabem in merzlem vremenu, da se ne prehlade, naj se s kocom odenejo;

kadar vprežno živino kupuješ, kupi jo kar je moč v takih krajih, ki so ojstrejši in hladnejši od tvojega;

za vprego odločene živine ne gré pred poltreljim do tretjega leta vpregati; v prvem letu, ko se jame vpregati, se mora varovati, da se preveč ne pokvari.

Kar vprego zadeva pri goveji živini, je trojna šega navadna:

1. Živina v dvojni jarm vprežena res ne prizadeva hlapcu veliko truda pri vožnji, al živina se strašno muči, in prav bi bilo, da bi se taka vprega po policiji prepovedala.

2. Komat, kakor skušnje kažejo, ni najpravniša oprava, čeravno živina v komatih najmanj terpi.

3. Na pol jarm je najpripravniše orodje za vprego goveje živine; živinče se nakrene lahko kamor hoče, ložej peljá, kakor v dvojnem jarmu in ne terpi toliko. Da mora voznik na živinče enojnega jarma bolj paziti kakor na vprego dvojnega, nam ni treba v misel jemati, vendar zasluži, da bi se ta vprega sploh vpeljala.

Da se živinče popred vprege privadi, ni boljšega, kakor če se k takemu živinčetu pripreže, ki je že voza popolnoma privajeno, in v kakošen lohak voziček vpreže. Nič bolj

ne pospeši vozno učenje, kakor dobrovoljno obnašanje pri mladi živini in poterpljenje, ne pa pretep in gerdo obnašanje.

(Kreosot ni pripraven za meso). Kreosota, ki je bil unidan v „Novicah“ po ptujih skušnjah svetovan, da meso smradljivosti obvaruje, sem se koj poslužil, pa se tudi koj prepričal, da potem juha in meso po kreosotu tako gerdo smerdi, da ni več za vžiti. Tedaj po lastni skušnji rečem, naj se nobeden več kreosota v ta namen ne posluži, sicer bo moral namesti mesa žganjce jesti! — Kako pa se bo klorkalk obnašal, bom pozneje tudi povedal. (Nam bo prav drago. Vred.) Želim le, da bi ne bil tak Gregor narobe kakor kreosot.

P.

Našim šolam je treba rečnosti.

V čem obstoji rečnost? Kako se more šolam začasno pomagati?

Sliši se dostikrat, da se mladež v šolah dosti uči, da se le odvadi dela in da ni za nobeno rabo, kadar šole pustí. Uzrok tega je formalizem v naših šolah preveč pestovan. Ina čitanka se je uvedla v šole, drugač se je počelo slovkovati, drugač računariti k povzdigi šol. Evo — formalizma v šolah! Taki formalizem naj se odpravi berzo. Zavolj formalizma naš kmet sovraži šole. Naše šole po načelih enostranskega humanizma samo serce in razum obdelujejo. Ako se poprimemo rečnosti — realizma — bodo zginili vsi uzroki nizkega stanja naših šol: učitelji bodo bolje plačani, pogoršalo se bode stanje našega revnega ljudstva, zginilo bode mnogo zla.

Otrok naj se uči po načinu, ki mu je po materi došel. Rečnost je otroku prirojena. Naj se otroci uče dosti reči poznati, in zraven se bojo lahko slovkovati, pisati, risati in računati navadili. Ako se otroku reče, kako se ta ali una reč rabi, je li reč dobra ali škodljiva, kako in kje se dobi, in več takega, bode se gotovo tudi serce in volja obdelala. Najpred mora otrok poznati, na priliko, svoje telo, svojo odejo, obuvo, vertne in poljske reči, rastline, živali, zemljo, ljudi, rokodelstva itd. Kako in o čem bi govorili, ako bi dobro slovkovati, brati in računati znali, pa bi ničesa na svetu ne poznali in ničesa ne imeli! Al reči se iz čitank (beril), iz obrazov — ne naučijo poznati. Reči poznati se mora nazorno učiti in sicer rečno nazorno, tako, da se vsaktera reč otipa, vidi in v občutí. Tudi gimnastika bi se dala rečnemu učenju pridružiti, ktera naj obstoji v koristnih delih, ne pa v praznih formah, ki jih Nemci „turnen“ zovejo.

Kadar se bodo v šolah razkazovale reči in stvari same, ne pa obrazi reči, in njih lastnosti popisovale, — kadar se bode reči rabiti in pridobivati učilo, — kadar se bode z rečnim učenjem združilo pisanje, čitanje in računjanje, potem se bodo šole napolnile z mladino.

Rečnosti, obširne rečnosti, in ne rečnosti le na papirji našim šolam manjka in nikakor samo narodnega jezika, kateri je pa tudi reč (realitas); saj je narod brez narodnosti duša brez telesa.

Ni treba posebnih šol, tako imenovanih realnih šol

ali rečnic. Vse šole, od najnižje do više naj se v rečnice premenijo. Da bi pa dobri plod nesle, morajo pod blagom upljivim duhovstva dalje ostati. Prava rečna omika bode zamogla narodno blagostanje uzvišati, revnost in robstvo obmejiti.

Kadar bode mladež tako poznala svojo zemljo, svoje goré, svoje morje, kadar bode vedila, koliko pripravna je zemlja s svojo lego, svojo vodo in svojim lesom za roko-delstvo, obertnijo in kupčijo, se bode tudi narodna zavest uterdila in ne bode se tolikrat dogodilo, da se izneverijo našinci narodni stvari. Dr. S. Radonjevič.

Popotnikove misli in opazke

iz doline cerkljansko-tominske ceste. *)

Resno ste potegnile premile „Novice“ že več časa napeto struno cerkljansko-tominske ceste, ki se že več let po mnogih krajih snuje, pa tudi v posameznih delih sém ter tje izdeluje. Al ravno to, ker se po raznih ovinkih nezdruženi tominski hribovci samotež upirajo, je krivda vse naše napake, da po svoji lastni nesložnosti do konca ne pridejo. Tako pa tudi svojim bližnjim bratom Kranjcom še zmiraj nismo roke podali, da bi si bili že davno z njih trudom vred vzajemno mnogoteri dobiček naklonili.

Celó žalostno se mi zdi, predragi rojaki! ako vas moram s ptujim izgledom k zložnosti naduševati in se celó unanjega polja naših sorodnih Krajcov poslužiti. Da! le pogledajte tje v sosesčino čez naše mejne hribe proti beli Ljubljani. Morda ste se že večkrat po njenih ulicah kratkočasili ali po svojih opravilih tam okoli koračili, kamor preljubi popotnik moj! si po raznih potih prav priložno primahal.

Ni res, ko se od Soče podaš, prideš hitro na mnogo-tero razpotje. Tje pa tam te misel zaganja in na to pa uno stran miriš, po kateri stezi bi jo tje doli najkrajše potegnili. Vprašanje je, ako greš odtod čez najstermejo in najvišjo goro nad Bačo, vidiš že unkraj v njeni globočini prijetno Bistrico, kamor se Savica zvera, pa tudi zložno cesto gosp. barona Cojzovega plavža, ki se doli po dolini do kratkočasnega Bleda na podnožji hribov vije in nadalje čez starodavni Kranj v Ljubljano pelje. Pridši po ti ohojnici v Medvode, zapaziš drugo pripravno cesto; nazaj gredé boš prašal: kam ta derži? Zveden popotnik ali ondotni bivavec te zaverne — tvoj jezik že te razodeva za bližnjega tominskega rojaka — da skozi Škofjokloko gredé v svojo domovino prideš. Vernivšemu se na Škofjokloko se tukaj odpre na levo in pravo prekrasna dolina poleg Sore na Selce do obertnih Železnikov med čedalje bolj stisnjenim podgorjem Zaliloga proti vzdignjeni Sori, ki leži v podnožji orjaškega gojzda znane Jelovice; v debeli uri tudi do sedla Petrovega berda pripihaš, odkodar spet zagledaš tominsko dolino.

Dragi popotnik! brez zamere, ako te tukaj na tvoji meji prijazno pozdravljam in se poslovim vernivši se v Loko, ti še drugo pot iz nje, da tudi jez se vé da svoj namen dosežem, po navadni čversti dolini za Polanšico reko, v kateri se veliki in slastni raki, pa tudi dobre ribe lovijo, na Hotavljje pokažem, ki je že v „Novicah“ leta 1855 popisana bila, in po kateri navadno od Cerkljanov imenovani „Tridentinarji“, na odhodu in prihodu v ptuje, s hišno kramo vsako leto dvakrat potujejo. „Tridentinarjev“ pa si ne misli iz tirolskega Trienta prišlih ljudi, ampak rojake svoje iz beneških slovenskih hribov, ki odtod po najkrajši zverovi grapi pri toplicah do verh Ulce nad Cerknó radi koračijo; kamor zdaj že blizo 3 leta prav

lepa cesta pelje na lastne stroške premožnega gospoda rudnikarja dunajskega, ki je za svoj rudnik, kjer baker (kufer) že kakih 6 let koplje, že več tisuč forintov gotovega dnarja potrosil in ondotnim revnim zaslužiti dal. Z veseljem sem ravno te dni slišal, da njegov trud vendar ne bo zastoj, ker undanjši poskušek je prvih 200 funtov čistega bakra donesel. Bog daj srečo domovini in posestniku!

Ako se ti poljubi, popotnik moj! delavnost slavnega kantonskega predstojnika gosp. Höfern-a zvediti, podaljšaj iz Hotavlj svoje popotovanje za debelo uro hodá na Sovodnje; tam na mostu vernivši se na pravo po ozki in dolgi grapi za potokom pod Novo Oslico dospeš spet verh Ulce nad Cerknó, ki se tudi „na Kladji“ pravi. Krajnec in Cerkljan si tukaj prijazno in v spomin izverstne trudljivosti novo izvoljenega in poterjenega župana roke stiskata, ki vzajemnemu delu zasluženi venec slave delijo.

Dragi popotni tovarš! ne zameri mi, ako te tukaj na Kladji zapustim in se po svojih opravilih spet v Ljubljano vernem. Vendar ne mudim se tukaj; berž naprej po železnici čez močirje v Barovnico na Logaško postajo naglo zaderdram. Lesem pridšemu se mi, kot bi bušnilo, dobre misli sprožijo v glavi. Ko iz vozovlaka koračim, me idrijski poštni hlapec nagovori: „Kam gospod! na nemško Idrijo, ne? Jez peljem cesarsko pošto, in ko 4 gospode dobim, do 9. zvečer smo pa tudi polahkem tam.“ „Kod pa pelješ? Po nerodni cesti čez Veharšče in neizmernih idrijskih rajdah brez konca in kraja?“ „Ne, gospod!“ — mi zaverne — „po novi in prav lepo izdelani cesti čez Hotedersico in Godeviče za potokom Sale v Idrijo.“ Kar brez velikega premislika pri kolodvoru štirje v že zapreženi voz zasedemo, in hi konjički! čez Logatec po trižarski cesti proti najjimenitnejemu rudniškemu mestu. Izpočiti konjiči po široki in gladki cesti berzo tekó, da le kar hitro se glavna cesta na troje deli po dobri uri hodá: na Hotedersico, Planino in Postonjo, ki v Terst in Gorico deržite. Mi jo pa na pravo nekoliko bolj napeto do Hotedersice na Godovič deržimo, kjer se izdelane kljuseta nekoliko okermijo in opočijejo, pa tudi mi za potrebo krepčila dobimo. Zazvoni kar Ave Marijo, ko se vsedemo, še malo ravnino prekoračimo, pa se nazdol po dveh rajdah v temno in globoko breževje zavijemo za potokom Sale po poldrugi uri v Idrijo pridrsamo.

Popotnik zdaj v rudarskem mestu prenočivši misli, kam se bo nadalje obrnil. Misel ga navdaja, se po tolikšnem obhodu spet naši beli Soči bližati. Al vprašanje je: kod? kajti ena cesta le od nje na Černi verh oddaljuje, in druga le do spodnje Idrije v Podfaro pelje, in se za Idersico čedalje več pohujšuje.

Pa kakor vsak popotnik, nadušen za svojo domovino, vse zapreke in overe lože prestaja, se pot tudi tukaj le skrajšuje. Mislim si: zakaj na ovinke, ako se dá naravnost domú iti. Tako se deržim od podfare terdo vodnega teka kot svojega zvestega spremljevalca, ki mi pokaže le koj cerkljansko-tominsko mejo. V Verševem pri mlinu jo prestopim, in le hujše tje pod Otalezem se zmiraj okreva, da res, kdor ni iz mladih nog take kozje poti vajen, bi mu odsvetoval, jo nastopiti. Toda dober pešec jo v dveh urah od mlinov do Želina doverši. Zdaj imaš še uro hodá do Cerknó. Tukaj je tisti kraj nekdanjega sveta prav v štiri deske zabit. Zmislil sem spoštovanega pa nedavno zakopanega moža, ki mi je pripovedoval, da on je prvi voz s štirimi kolesi v Idrii narediti in okovati dal; al veste, dragi bravci! kako je on svoje orodje domú spraviti mogel? Čudili se bote, ako vam povem, da je moral toliko ljudi samotež in s košmi na herbtu najeti, da je voz v Cerknó dobil, kjer so popred le koše na dveh kolah konjem vpregali. Celó domači so se temu čudili, kaj bo mož s temi nenavadnimi kolami opravljal. Časi napredujejo, in tudi mi moramo z njimi naprej. Tako že zdaj na štirih kolesih z enim konjem v 12 urah, brez z voza stopiti, lesem priderjamo in po

*) Nam okolišine te ceste niso celó nič znane, in ker se za to ne moremo na nobeno stran vstaviti, smo vzeli različne pomenke o tej zadevi v „Novice“ misleci, „da se resnica prav spozná, je čuti treba dva zvoná.“ Vred.